

5-с кылаас үөрэнээччилэрэ оскуола орто сөһөүбэр адаптация барыылары уратылары

Аны оскуола олобун маннайгы чааһа кэнники хаалла. Ожо алын кылааһы үөрэнэн бүтэрдэ. Кини аны улаатта. Кини бэйэтин аны улахан ожо курдук сананар. Аны алын кылаас оҕолорун кыра оҕолор курдук көрөр, төһө да бэйэтэ ол кэккэни аҕыйах ыйдаабыта аастар. Кини аны – 5-с кылаас үөрэнээччитэ. 5-с кылааска оҕо сана үөрэх систиэмэтэ киирэр - сана кылаас салайааччыта, сана предметтэр, ол предметтэри үөрэтэр сана учууталлар.

5-с кылаас үөрэнээччитин сааһа переходной сааска киирэр. Психологически бу саас оҕо сыһыа улахан киһи буолар санааны ылынарын кытта сибээстээх. Ол оҕо поведениетын манератыгар көстүүн сөп, о.э. оҕо улахан дьону, обургу оҕолору үтүктэр. Манна бири өйдөөххэ наада, подростковой сааска оҕо дьону кытта сибээс, сыһыан олохтоохун сүрүн салайар хайысханан буоларын уонна ол хайысха сыһыа төрөппүттэн уонна учууталтан биир үөлээннэхтэригэр көһөрүн. Аны биир саастыылаахтара подросток олобор улахан суолталаах буолаллар. Бу периодка биһиги сурун сорукупутунан - оҕону өйөөһүн, киниэхэ тирэх буолуу, кини энергиятын уонна идеятын сөптөөх хайысханан салайыы, оҕо интириэһин кэтээн көрүү буолар.

Үөрэнээччилэргэ алын оскуолаттан көһүү – бу ыарахан уонна эпизитинэстээх түгэн. Ожо хайдах адаптациятын барарыттан кини салгыы оскуолатаабы оложо тутулуктаах. Адаптация кэмигэр оҕолор үлэлиир дьобурдара намтыан сөп. Кинилэр умнуган, ыһыллабас, тэрээһинэ суох буолуохтарын сөп. Соробор утуяр уутала, аппетиттара эмиэ кэһиллиэн сөп. Инник функциональнай кэһиллиилэр үөрэнээччилэр 70-80% баар буолар. Үгүс оҕолорго инник кэһилли ый курдугунан сүтэр, онтон сорохторго 2, 3 ый, онтон да уһуон сөп. Биһиги сорукупутунан оҕолору туох долгутарын, ханнык ыарахаттары кытта кинилэр көрсөллөрүн уонна биһи кинилэргэ анаан туох көмөнү оноробутун быһаарыы буолар.

Кыра подросток адаптациятын үчүгэйдик ааһара кини интеллектуальнай бэлэммиттэн эрэ тутулуктаах буолбатах, ону таһынан кини бииргэ үөрэнэр оҕолорун уонна учууталлары кытта төһө үчүгэйдик сатаан сыһыан олохтууруттан, оскуола быраабыллатын тутуһарыттан, сана условияҕа бэйэтин сатаан салайынарыттан тутулуктаах.

Бу бириэмэбэ оҕолорго үксүн оскуолаҕа ыарахан тоҕо диэтэххэ:

1. Элбэх араас учууталлар үөрэтэллэр. Кинилэри хас биирдиилэрин өйдөөххэ, хас биирдиилэрин ирдэбиллэригэр үөрэниэххэ, онно сөп түбэһиэххэ наада;
2. Оҕо үөрүйэбэ, сөбө суох расписание, сана режим;
3. Үлэ тэтимин улаатыыта;
4. Кылааска уонна дьиэбэ үлэ элбээһинэ;
5. Орто оскуолаҕа биһиги эмиэ саамай кырларбыт, онтон алын кылааска улахаттар этибит диэн ис санаа үөскээһинэ;
6. Улахан кылаас оҕолорун кытта үөскүүр сыһыан ыарахаттара.

5-с кылаас үөрэнээччилэригэр үөскүүр ыарахаттар

1. Үөрэххэ интириэс сүтүүтэ.

Ожо оскуолаҕа барыан баарбат, уруок аахтарын сүрүбүлдьири буолар. Үгүс оҕолор төрөппүттэрэ хонтуруоллаабаттарын наадатыгар дневниктарыгар дьиэбэ үлэлэрин суруйбаттар. Тэтэрээттэригэр, дневниктарыгар толоруулары кирдээх, аккүратнайа суох буолар. Ыраастык, аккүратно толоруулары сүтэн хаалар. Соторутаабыта аҕай кинигэ ааһарын сөбүлүүр оҕо аны кинигэни тутан да көрүүн баарбат буолар.

2. Үөрэх хаачыстыбата түүхтэ.

Обо эрдэ үчүгэйдик билэр да билиитигэр сыһаны онорор буолар. Алын кылааска ылбыт билиитэ, сатабыла сүтэр, аабытын техниката мөлтүүр, кэпсиин бaryрбатыр, суоттуур дыбура сүтэр уо.д.а. Үгүс оҕолор уруок матырыяалын мөлтөхтүк өйдүүр буолаллар.

3. Оҕолору кытта сыһан үларыйыта.

Бэҕэһээ эрэ аҕай иллээх кылаас оҕолор бөлөхтөрүгэр эрэ кубулуйар. Оҕолор икки ардыларыгар атааннаһылар, иирсээннэр үөскүүллэр.

4. Обо куруук наар түүххэ эрэ ыксы (дьигинийэ, биир миэстэ5э олобот), эбэтэр кыраттан да долгуйа, санаарҕы сылдыар буолар.

5. Төрөппүт да, учуутал да куушпэтэх өттүттэн обо эмискэ харда эппиэт биэриэн сөп.

6. Улахан дьонтон түүрааһын. Бу саамай сэрэхтээх фактор. Маны улахан болжомтоҕо ылбакка хаалыахха сөп. Үксүн оҕолор бэйэлэригэр үөскүүр ыарахаттары ыкса бэйэлэрин эрэ кытта сибээстээх диэн бэйэлэригэр эрэ түүһэрэллэр, ол иһин ол үөскээбит проблемаларын төрөппүттэригэр кэпсээбэттэр, төрөппүттэрин кытта санаа үллэстибэттэр. Төрөппүттэргэ барыта үчүгэй курдук кестөр. Ол иһин төрөппүттэр оҕолорун поведениятын үларыйытын сөпкө бэлиэтии көрөн, ол биричиинэтин өйдөөн бириэмэтигэр көмө оноруохтаахтар.

Түүх үларыйылар ити ыарахаттары үөскэтэллэрий?

1. Учуутал үларыйыта.

Алын кылааска учуутал – оҕолорго иккис ийэ кэриэтэ буолар. Учуутал уонна үөрэнээччилэр сыһаннара дьыэ-кэргэн сыһанын принципэр олобуран тутулар. Учуутал аһардас үөрэх предметин эрэ үөрөппэт, ону таһынан оҕолору бүөбөйдиир, оҕолор үчүгэйдик аһыллаларыгар, танналарыгар кыһаллар. Ол иһин оҕолор маннайгы учууталларын кытта көмүскэллээх курдук сананаллар. Онтон эмискэ ол “иккис ийэлэрин” үларытан кэбиһэллэр.

2.Элбэх учуутал.

Атын характердаах, туспа ирдэбиллээх, атын привычкалаах элбэх араас учууталлар баар буолан хаалаллар. Чаастатык учууталлар оҕолортон оҕолор кинилэр ирдэбиллэригэр сөп түбэһэллэрин ирдииллэр, хайдах да оҕолорго чэпчэтии онорбокко эрэ.

3.Саһа уроктар.

Эрдэ оҕолор хас күн ахсын 2-3 урукка бэлэмнэнэр эбит буоллахтарына, аны 4-5 предметкэ бэлэмнэниэхтэрин наада. Бастаан саһа предметтэр, саһа учууталлар оҕолорго интириэһи тардаллар. Ол иһин, «Оскуола5а хайда5ый?» диэн ыйытыыга «Учугэй! Интириэһинэй!», дииллэр. Уоскуйбут төрөппүттэр эрдэ долгуйан бүтэллэр. Саһа предмет ыараханын оҕо дьиннээхтик кырата икки ый эрэ кэнниттэн билэр.

4.Саһа ирдэбиллэр.

Орто оскуола5а адаптацияны түүх ыарыҕатыан сөбүү. Бастатан туран, араас учуутал бэйэ бэйэлэриттэн атын, сөп түбэспэт ирдэбиллэрэ. Холобура: Математика учуутала тэтэрээккэ икки өттүгэр поля баар буолуохтаах диир, онтон нуучча тылын учуутала биир өттүгэр. История учуутала учебникка баар даннайдарга олобуран эппиэти ирдиир, онтон литература учуутала бэйэ санаатын этэрин хайгыыр.

5.Кылаас салайааччыта куруук кыайан хонтүроллаабата.

Орто оскуола5а кылаас салайааччыта үөрэнээччилэр поведенияларын, дьыэ5э үлэлэрин онороллорун куруук кыайан кэтээн көрбөт, наар уруок кэннэ кинилэргэ сынньалангы тэрийбэт.

Ол иһин оҕолорго кинилэр ханнык да учууталга наадата суохтарын курдук санаа үөскүөн сөп. Оччотугар тугу эмит толоруо суохха сөп, ону ким да бэлиэтии көрүө суоҕа.

Бу барыта чэпчэкитэ суох ыарахаттар. Илэри туоратарга манньк сүбэлэри туһаныахха сөп.

1. Араас ирдэбиллэр уларыттыылары.

Оҕо 5-с кылааска бастаан үөрэнэригэр элбэх араас предметтик-учууталлар бэйэ бэйэлэригэр сөп түбэспэт араас ирдэбиллэрин ыарырҕатар. Оҕо ол ирдэбиллэри барытын үөрэтэрин таһынан хас биирдиилэрин ханна да бутуллубакка толоруон наада.

Тугунан көмөлөһүөххэ?

Бастатан туран, ол ирдэбиллэр үчүгэй өрүттэрин көрүөххэ наада. Бастаан оскуола олоҕун ыарырҕатар ити ирдэбиллэр туһалаабы эмиэ аҕалаллар. Оҕо бары ирдэбиллэри өйдүү, бэрээдэктии, сөп түбэһиннэрэ, толоро үөрэнэр. Ыарахаттары ааһа үөрэнэр, ол аата элбэх араас ирдэбиллээх улахан киһи олоҕор үөрэнэр.

Иккиннинэн, ити барыта улаатан ээр оҕону араас дьону кытта сыһыан олохтуурга үөрэтэр. Ол иһин оҕо бутугар учууталлар ирдэбиллэрин уонна быраабылаларын толороругар, өйдүүрүгэр көмөлөһүн. Манна биир сөптөөх суол – соруудабы толоруу уратытын ыйан туран оҕону кытта бииргэ күннээҕи режим оноруу.

2. Хонтуруол суоҕа.

Алын кылааска оҕо куруук биир учуутал көмөлөһөрө. Кини учуутал, кылаас салайааччыта, контролер функциятын толороро. 5-с кылааска тахсыыга ол сыһыан сүтэр. Үөрэнээччи бэйэтин-бэйэтигэр хаалар. Сылай 5-с кылаастар бааллар уонна бүттэ. Мантан сылтаан сорох оҕолорго эмискэ атыгырааһын (регрессия) үөскүүр. Оҕо хаппырыстыыр, үнсэр буолар. Атыттарга төттөрүтүн бэриллит көнүл оскуола быраабылаларын кэһиигэ тиэрдэр.

Тугунан көмөлөһүөххэ?

Туораттан хонтуруола да суох соруудабы толоруу эппиэтинэстээбин туһунан кэпсэтин. Оҕо көнүлгэ наадыар буоллабына ити киниэхэ онно боруобаланыы курдук буоллун. Соруудабы көнүл, бэйэ толоруу үчүгэй өрүтүн булун. Инник сыһыан оҕону улахан дьон эйгэтигэр үөрэтэр.

Тулуурдаах буолун. Оҕо бутун кытта оскуола олоҕун туһунан кэпсэтин, ыйытын. Учуутал ирдэбилинен бастаан дьиэбэ үлэ толоруутун хонтуруоллаан. Ыарахаттар баар буоллаһтарына уһаппакка эрэ учууталтан ыйытын, субэлэтин. Киниэхэ оҕо бут уратытын туһунан кэпсээн.

3. Орто оскуолаҕа үөрэни бастакы этабыгар үөскүүр ыарахаттары туоруурга, дьиэбэ үлэни толорууга төрөппүт көмөтө наадалаах.

Дьиэбэ үлэни толорого көмөлөһүн, ол гынан баран бэйэбит онорон биэримэн.

Оҕо бутун кытта дьиэбэ үлэни толорорго анал бириэмэтэ олохтоон уонна ол толоруутун кэтээн көрүн. Ол оҕо үөрэбэр үчүгэй привычканы үөскэтиэ. Соруудаһтары толороругар бэйэбит интириэскитин көрдөрүн уонна ол соруудаһтары оҕо бут өссө үчүгэйдик толороругар бары кыах баарын бэлиэтээн. Өсөтүн оҕо ыйыты үөскээтэбинэ этэн биэрбэккэ эрэ ол үөскээбит ыйытыга бэйэтэ эппиэт буларыгар көмөлөһүн.

Учууталлары барыларын кытта кэпсэтэргэ кыһаллын. Кинилэр сүрүн ирдэбиллэрин интириэһиргээн. Оннук эһиэхэ оҕо бут хайысхатын салайар чэпчэки буолуо.

Оҕо бут физкультурнай форматын бэлэмниригэр көмөлөһүн, сарсынны уроктарга наадалаах үөрэх тээбириннэрэ барыта хомуллубуттарын интириэһиргээн. Эһиги улэли сылдыар кэмнитигэр оҕо бут оскуолаттан кэллэбинэ киниэхэ звоннуургутун умнуман, аһаата ду, тугунан дьарыктанарый, дьиэбэ үлэтин толорон ээр ду. Манна барытыгар, эрдэ кыраһыабай гына оноһуллубут күннээҕи режим эһиги да, оҕо бут да олоҕун чэпчэтиэ.

Оҕо бут туох да биричиинэтэ суох ытыырын, хаппырыстыырын, кыһырыарын иһин накаастаабан. Ити барыта кини бэйэтин көмүскэнэр реакцията.

4. Оџо бэйэтэ-бэйэтин дыһанарыгар анаан условията тэрийинг.

5-с кылаас үөрэнээччитигэр дыиэтигэр бэйэтэ эппиэтинэһи сүгэр үлэлиир эбээһинэстээх буолуохтаах.

5. 5-с кылаас үөрэнээччитигэр аны учуутал урукку курдук оннук улахан авторитет буолбатах. Ол иһин учууталлар өртүлэригэр оџоттон сөбүлээбэт тыллар иһиллиэхтэрин сөп.

Тугунан көмөлөһүөххэ?

Маннык түгэннэ, учуутал авторитетын өрө көтөџөн туран, тута туох биричиинэттэн ол үөскээбитин оџону кытта быһаарсыахха наада. Учууталлары кытта оџоџут успеваеомоһын, поведениятын, атын оџолору кытта сыһыанын туһунан кэпсэтин. Учууталы кытта кэпсэтиигэ оџоџут оскуолатааџы олоџун тупсарга кыһалларгытын көрдөрүн. Арай эһиги уонна учуутал икки ардыгар өйдөспөт, тыл тылга киирбэт буолуу баар буоллаџына туох баар күүскүтүн ууран туран ону эйэлээхтик быһаарарга кыһаллын. Оџоџутун өйдөспөт буолуу ситуациятыгар кытыннарыбан. Тоџо диэтэххэ, эһиги алџаска оџоџутун сөбө суох балаһыанньаџа туруоран кэбиһиэххитин сөп. Оџоџут эһиэхэ эрэлин ду, учууталыгар убаастабылын ду таларыгар.

6. 5-с кылаас үөрэнээччитигэр үөрэх бэйэтэ интириэһинэйэ суох, ол оннугар оскуолаџа элбэх оџо баара интириэһинэй. Ол иһин оџо оскуола, үөрэх, оџолору кытта сыһыан туһунан дыиэ-кэргэннэ, төрөппүттэрин кытта аһаџастык кэпсэтэр, быһаарсар буолуохтаах.

Биһиги учууталлары, оскуола ирдэбиллэрин уларытар кыахпыт суох. Кинилэр бары атын атыннар, хас биирдиилэрэ туспа үөрэтэр методикалаахтар, туспа оџолору кытта үлэлиир ньымалаахтар. Ол оннугар, биһиги оџолорбутугар сыһыаммытын уларытыахпытын сөп. Санаан кэлин, оџоџут 1 кылааска үөрэнэригэр кини үөрэџэр төһөлөөх курдук кыһаммыккытын. Кини бартыбыалын хомуйарга көмөлөһөр, учууталын кытта бэсиздэлэһэр этигит. Хас күн ахсын оскуолатааџы олоџун интириэһиргиир этигит. Оннук оџоџут оскуолатааџы олоџор кыттыы билигин саамай наадалаах кэмэ.

Төрөппүттэргэ сүбэлэр:

1. Оџоџутун тэннээн көрүбэн.
2. Оџоџутугар эрэнин.
3. Оџоџутун үөрэџэр ситиһиитин эрэ иһин буолбакка чаастатык хайџаан.
4. Оџоџутугар барытыгар холобур буолун.
5. Оџоџутуттан ыарахан ирдэбиллэри толорорун ирдээбэн.
6. Эрдэ көнүл биэрбиккитин бобубан.
7. Оџоџо аџыйар замечанияны биэрэргэ кыһаллын.
8. Оџоџутун кытта кэпсэтэргитигэр атын киһи авторитетын туһэрибэн. Холобур оџоџо: «Эн учууталын ону билэр уһу дуо. Миигин истибитин ордук ини», – диир.
9. Оџоџутугар дууһата сөбүлүүр дыыалатын буларга көмөлөһүн.
10. Оџоџут үөрэџэр интириэстээххитин көрдөрүн. Оскуола күнэ хайдах ааспытын туһунан кэпсэтин, быһаарсын.
11. Оџоџутун физически накаастааман.
12. Үөрэџин, үлэтин бэйэтэ толороругар көмөлөһүн.
13. Оџоџут үөрэџин хонтуруоллаан.
14. Бэйэтэ бэйэтин көрүнэр, дыһанар условиятын тэрийинг. 5-с кылаас үөрэнээччитигэр бэйэтэ эппиэтинэс сүгэр эбээһинэстээх буолуохтаах.
15. Оџоџутун кытта кэпсэтин. Кинини истэ сатаан.
16. 5-с кылаастар (кыра подростоктар) үчүгэй буоларга дыулуһаллар. Эһиги кинилэри өйүөх эрэ тустааххыт. Оџолоргутун мөџүбэн, хомотубан. Кэнники оџолоргут эйиэхэ тапталларын, убаастабылларын төнүннэрэр ыарахан буолуо.

Алын кылаас учуутала В.Н.Старостин.

ДулБалаах боь.

04.11.2022с.